

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ

Інститут національних відносин і політології

На правах рукопису

КАЛАКУРА
Олег Ярославович

УКРАЇНСЬКА ПОЛОНІЯ В 1917-1939 РОКАХ

Спеціальність - 07.00.05 - Етнологія

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата історичних наук

КИЇВ - 1995

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана у відділі національних меншин Інституту національних відносин і політології Національної академії наук України.

Науковий керівник - доктор історичних наук,
професор
Панчук Май Іванович.

Офіційні опоненти - доктор історичних наук,
професор
Борисенко Валентина
Кирилівна,

кандидат історичних наук,
доцент
Діброва Сергій Степанович.

Провідна організація - Інститут української архео-
графії та
джерелознавства ім.
М.С.Грушевського НАН
України, відділ пам'яток
духовної культури.

Захист відбудеться "28" грудня 1995 року о 14.00
годині на засіданні Спеціалізованої вченої ради Д.01.67.01 по
захисту дисертацій в Інституті національних відносин і
політології Національної академії наук України за адресою :
252011, м.Київ, вул.Кутузова 8, зал засідань вченої ради.

З дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Інституту
національних відносин і політології НАН України.

Автореферат розісланий "25" листопада 1995 року.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради,
кандидат історичних наук Ю.А.Левенець Ю.А.Левенець.

ЛНБ ім. В. Стефаника
АН України

ЛНБ України ім.В.Стефаника

00761516 (Q)

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ДИСЕРТАЦІЇ

У сучасних умовах помітно зростає роль етнології, насамперед історико-політологічної, як невід'ємної частини наукової системи народознавства, покликаної вивчати етнічний розвиток народів, їх генезис, розселення, взаємодію, традиції, побут, особливості політичного, господарського і духовного життя. Значний науковий і суспільний інтерес викликає історична доля і життя однієї з найчисленніших національних меншин України - поляків, української полонії¹, складової частини українського громадянства.

Актуальність теми зумовлена цілим рядом чинників, найважливішими серед них є:

- історія та етнологія української полонії - невід'ємна частина етноісторії України. Поляки - один з найдавніших етносів, що протягом кількох століть займає провідне місце в поліетнічному населенні України. На початку ХХ ст. на українських землях проживало понад 1 млн. поляків², а за переписом 1989 року в Україні їх налічувалось 219179 чол.³, або 0,4% до всіх жителів. Українці і поляки мають багато спільного в історії, культурі, духовності, побуті, обрядах і звичаях;

- українська полонія за часом, мотивами і обставинами формування суттєво відрізняється від інших меншин. У своїй масі поляки в Україні не емігранти, а давні жителі, особливо на українсько-польському порубіжжі, де їх присутність зафіксована ще за часів Ярослава Мудрого. Дослідження історії їх заселення та розвитку дозволяють глибше осмислити минулу і сучасну українську історію та етнологію;

- суперечлива і трагічна доля українських поляків в 1917-1939 рр. ще більше зблизила, а може і зріднила їх з українцями. Перефразовуючи відомий афоризм, можна стверджувати, що поляки і українці, незважаючи на старі непорозуміння і порахунки, перед жерлом гармати російського царизму, сталінського тоталітаризму і гітлерівського нацизму відчували себе братами. Феномен української полонії у тому, що її основна маса ніколи не розчаровувалась в українській землі, не зраджувала своєї прив'язаності до неї і її народу, разом

¹ Polonia - поляки на чужині.

² Див.: Война и политика (Польский вопрос в русской и польской печати). - М. - 1914. - С. 93.

³ Див.: Населення України. 1992. Демографічний щорічник. - К. - 1993. - С. 12.

з українцями випила гірку чашу голодоморів, депресій, депортацій, концтаборів, не скористалася шансом позвернутися на історичну Батьківщину;

- від очищення морально-психологічного клімату в Україні від потворних явищ минулого, від рівня юридичної захищеності поляків, повноти задоволення їх національно-культурних, релігійних, соціальних і політичних потреб залежить у значній мірі створення адекватних умов для українців у Польщі, а значить і стан міждержавних відносин. Зрозуміти сьгоднішні і спрогнозувати перспективні відносини між державами і народами-сусідами можна лише на основі об'єктивного і правдивого вивчення історії;

- життя і діяльність української полонії, аналіз тенденцій її розвитку відносяться до числа проблем, які ще не дістали належного висвітлення в літературі, особливо їх історико-етнологічні аспекти. Чим глибшими і об'єктивнішими будуть наукові дослідження цих проблем, тим менше залишатиметься шансів для реанімації і підтримки стереотипів минулого, поширення ідеологічних міфів, що сіють ворожнечу між українцями і поляками, для упереджених підходів до українсько-польського співробітництва.

Об'єктом дослідження є польська етнічна група на українській землі, яка, з одного боку, була невід'ємною частиною населення України, а з другого боку, репрезентувала матеріальну і духовну культуру польського народу.

Предметом дослідження стало вивчення історичних та етнологічних аспектів української полонії, її географічного розселення, адміністративного районування, організації суспільного життя і господарської діяльності, політичного і культурно-духовного розвитку. Акцент зроблено на виявлення як спільних рис і властивостей українських поляків з корінним та іншими етносами України, так і специфічних якостей, що вирізняють поляків у традиційно-побутовій культурі, матеріально-виробничій діяльності і духовному житті.

Хронологічні рамки дисертації охоплюють 1917-1939 рр., тобто від утворення Української Народної Республіки до початку другої світової війни. Цей великий і складний відрізок часу, насичений важливими і суперечливими за наслідками процесами та явищами в житті поляків і українців, коли пружини історичних тенденцій дали імпульс національному пробудженню, оптимізму, але верх взяли груба сила, політична, духовна реакція, депресії і геноцид. Він повчальний своїми гіркими та жорстокими уроками для всього людства.

Географічні межі дослідження охоплюють українські землі, що входили до складу УСРР. На частині цієї території існувала УНР, функціонував польський національний район. Основна увага в дисертації зосереджена на таких регіонах, як Полісся, Поділля, Волинь, Київщина, в межах яких за переписом 1926 року проживало понад 80% поляків України.

Історіографія проблеми бере свій початок з 20-х років і з невеликими перервами, кон'юктурними зигзагами розробляється до наших днів. У 20-х роках вивчення історико-етнологічних та демографічних процесів у польській меншині носило здебільшого інформаційно-описовий характер. У рамках Української академії наук функціонували Етнографічна комісія, Музей антропології та етнології ім. Ф.Вовка. В 1929 році при Етнографічній комісії було засновано Кабінет національних меншостей, який розпочав цільове вивчення проблем українських поляків. За радянської влади для історичних та етнографічних досліджень характерними стали ідеологічні, партійно-класові підходи. І все ж у публікаціях 20-х - початку 30-х років¹ знаходимо значний фактичний матеріал про національні меншини, в т.ч. про поляків, зокрема про розвиток духовної культури, національних традицій, звичаїв, обрядів. Серед авторів переважали не професійні дослідники, а працівники партійних, державних установ, органів по роботі серед національних меншин.

Різко змінилася ситуація в дослідженні польської проблематики після 1933 року, коли розгортається нова хвиля репресій, закривається Кабінет національних меншин, ліквідується під виглядом реорганізації Етнографічна комісія ВУАН, посилюється реакція в історичній науці. У другій половині 30-х років тема національних меншин надовго зникає з тематичних планів наукових установ. У 40-60-х рр.

1 - Див.: Черлюнчакевич Н.А. Национальный состав Советской Украины.-X.-1925; Попов М.М.Национальна політика Радянської влади.-X.-1925; Затонський В.Национальні проблеми на Україні.-X.-1926; Буценко А.Работа среди национальных меньшинств на Украине.-//Совет.строительство.-1927.-№1; Василенко М.Польський національний район ім.Мархлевського.//Радянська Україна.-1930.-№8,9.; Косіор С. Боротьба за лєнінську лінію в національному питанні.//Забой.-1930.-№12; Посташев П. Национальне питання в реконструктивний період.-X.-1930; Скришник М. Национальні перетинки. Теоретична і політична боротьба на терені національного питання в УСРР у сучасний момент реконструктивної доби.-X.-1930; Гляньський А.Досягнення і хиби в роботі серед меншостей.-X.-1931 та ін.

акцент робився лише на участі поляків у революційних рухах і то в зв'язку з експортом сталінської моделі соціалізму до Польщі.

Відомі переміни у суспільствознавстві в часи "хрущовської відлиги" не повернули проблеми національних меншин у науковий простір, але сприяли активізації досліджень національних відносин, дружби народів, етнографії. Започатковані в ці роки підходи до розробки проблем етногенезу через призму офіційного курсу на зближення націй і формування нової історичної спільності - радянського народу дістали подальше закріплення в працях 70-80-х рр. Серед численних публікацій з цієї проблематики все ж можна виділити ряд досліджень¹, які проливають світло на етнокультурну політику в Україні в 20-30-і рр., українсько-польські історичні зв'язки.

Тільки в кінці 80-х - на початку 90-х рр. відновились дослідження історико-етнологічних проблем, в т.ч. національних меншин, включаючи поляків, що стало результатом національного відродження і відновлення української держави, повернення історичній науці її природніх функцій, активізації етнографічних розробок, реабілітації етнології. Заслугують уваги загально-теоретичні, методологічні праці та посібники з народознавства, етнології, етнографії².

Розширенню етнологічних досліджень в Україні сприяло утворення ряду спеціалізованих наукових установ і осередків, зокрема Інституту національних відносин і політології НАНУ з відділом національних меншин, Інституту народознавства (м. Львів), Інституту українознавства Київського університету

¹ - Див.: Дяченко В.Д. Антропологічний склад українського народу.-К.-1976; Науко В.І. Етнічний склад населення Української РСР.-К.-1965; Його ж. Географічне розміщення народів в УРСР.-К.-1965; Його ж. Развитие межэтнических связей на Украине.-К.-1975; Болтарогич З.Е. Україна в дослідженнях польських етнографів.-К.-1976 та ін.

² - Див.: Бромлей Ю.В. Этносоциальные процессы: теория, история, современность.-М.-1987; Борисенко В.К. Весільні обряди та звичаї на Україні.-К.-1988; Этнографические процессы в национально-мешанной среде (Под ред. Гурвича И.С.).-М.-1989; Культура і побут населення України. (Керівн. автор. кол. В.І. Науко).-К.-1991; Етнонаціональний розвиток України. Терміни, визначення, персоналії (Відп. ред. Римаренко Ю.І., Курас І.Ф.).-К.-1993; Етнографія України (За ред. Макарчука С.А.).-Львів-1994; Етнополітична ситуація в Україні. Спроби наукової інтерпретації (За ред. Євтуха В.Б.); Кононенко П.П. Українознавство.-К.-1994; Варзар І.М. Політична етнологія як наука: історіологія, теорія, методологія, прагматологія.-К.-1994 та ін.

ім.Тараса Шевченка, виділення нових підрозділів у Інститутах історії України, мистецтвознавства, фольклору та етнографії ім. М.Т.Рильського, заснування Центру етнологічних та етнополітичних досліджень Інституту соціології, відділу пам'яток духовної культури в Інституті української археографії та джерелознавства ім.М.С.Грушевського НАНУ та ін. Активізувалися історико-народознавчі та етнополітичні дослідження у вузах.

Демократичні переміни сприяли поверненню на Батьківщину праць істориків з української діаспори і зарубіжних видань українських шістдесятників та дисидентів, в яких критично аналізувалась національна політика більшовиків і становище національних меншин¹. Важливе значення для розуміння долі поляків у радянську добу мають дослідження, що викривають злочинну суть сталінського режиму, масові репресії проти українського народу та інших етносів, включаючи поляків².

На рубежі 80-90-х років розпочався сучасний етап наукового дослідження історії національних меншин в Україні, долі української полонії. Вагомий внесок у розробку цих проблем внесли праці С.С.Діброви, Т.І.Єременко, А.А.Кондрацького, В.І.Наулка, М.І.Панчука, Л.П.Польового, Г.Й.Стронського, Б.В.Чирка та ін.³

¹ - Див.: Григорій Н. Поляки на Україні. Польсько-українські відносини в історичній перспективі.-Скентон.-1936; Прокоп М. Україна і українська політика Москви.-Мюнхен.-1956; Лавріненко Ю. Розстріляне відродження. Ангтологія 1917-1933.-Париж.-1959; Дзюба І.М. Інтернаціоналізм чи русифікація?.-Мюнхен.-1968; Конквест Р. Жнива скорботи. Радянська колективізація і голодомор.-К.-1993 та ін.

² - Див.: Табачник Д.В. Трагічні сторінки історії.-К.-1990; Даниленко М.В., Касьянов Г.В., Кульчицький С.В. Сталінізм на Україні у 20-30-ті роки.-К.-1991; Шаповал Ю.І. Україна 20-50-х років: сторінки ненаписаної історії.-К.-1993; Його ж. Людина і система: штрихи до портрету тоталітарної доби в Україні.-К.-1994; Білас І.Г. Репресивно-каральна система в Україні.1917-1953. В 2-кн. -К.-1994.

³ -Див.: Діброва С.С., Панчук М.І. Вогонь і попіл.//Про минуле - заради майбутнього.-К.-1989; Чирко Б.В. Національні меншості на Україні в 20-30-і роки.//Укр.істор.журн.-1990.-№1; Його ж."Шкідництво" різних "націй"... /Національні меншини на Україні у 20-30-х рр.За документами ЦДАГО //Архіви України.-1992.-№1; Кондрацький А.А. Поляки на Україні в Х-ХІХ ст.//Укр.істор.журн.-1991.-№12; Його ж. Терор і переслідування щодо поляків на Україні в умовах радянської влади.//Україна. Короткі нариси з історії.-К.-1992; Кондрацький А.А., Стронський Г.Й. Польський національний район в історії і сучасності //Там само; Кондрацький А.А. Українська "Полонія": сторінки минулого // Українська діаспора. - 1994.-№5; Єременко Т.І. Польське національне питання на Україні в 20-і рр. // Міжнародні зв'язки України: пошуки та знахідки. - 1993. - Вип. 3; Єременко Т.І., Чирко Б.В., Калакура О.Я. Поляки на Україні // Віче. - 1993. - № 2; Польовий Л.П.,

Зокрема Г.Й.Стронський¹ дослідив утворення польських адміністративно-територіальних одиниць, репресії проти поляків у 30-ті рр., Т.І.Єременко² висвітлила політику властей щодо поляків, їх участь у підготовці Всесвітнього з'їзду зарубіжних поляків, трагічні наслідки колективізації для польської меншини.

Проблеми національних меншин були предметом дисертаційних досліджень. Одне з перших належало В.К.Борисенко³, в якому на матеріалах Поділля аналізувались взаємозв'язки українців та поляків, порівнювались народні традиції, звичаї, обряди, організація житла, господарського і культурного життя. У дисертаціях В.П.Вовка, Б.В.Чирка, В.С.Орлянського та ін. розглядається національна політика більшовиків на Україні, місце в ній національних меншин, наводиться деякий фактичний матеріал про поляків.

Окремо слід сказати про польські дослідження проблеми. Якщо в період 20-30-х рр. домінуючим для них було критичне і розвінчувальне ставлення до політики більшовиків щодо поляків в СРСР, то після II світової війни тема радянських поляків була віднесена до неактуальних. І все ж ряд істориків, хоч і з прорадянських позицій, торкались долі своїх земляків за межами Польщі.

Помітні переміни сталися лише у 80-х - на початку 90-х рр. Вийшов ряд праць, автори яких, як і білоруський історик М.Іванов, по новому підходять до вивчення історії зарубіжної польщизни. Вагомий вклад у дослідження української полонії вносить

Чирко Б.В. Національні меншини українського села в умовах колективізації // Укр. істор. журн.-1993.-№4-6; Войналович О. Організація шкільної освіти для національних меншин в Україні: 20-30 рр.-К.-Полтава.-1992 та ін.

¹ - Див.: Стронський Г.Й. Польські національні сільради на Україні у 20-30-і рр. // Проблеми слов'янознавства.-Львів.-Вип.44.-1992; Його ж. Злет і падіння: Польський національний район в Україні в 20-30-і рр.-Тернопіль.-1992.

² - Єременко Т.І. Про участь польського населення України у підготовці до першого Всесвітнього з'їзду зарубіжних поляків у 1929 р. // Міжнародні зв'язи України.-К.-1993.Вип.4; Її ж. Польська національна меншина в Україні в 20-30-і рр. XX століття.-К.-1994 та ін.

³ - Див.: Борисенко В.К. Взаимосвязи в традиционной культуре и быту украинцев и поляков Подольи в конце XIX - начале XX вв. - Автореферат дис....канд.ист.наук.-Минск.-1974.

монографія Я.Купчака¹. В "Історії України ХХ століття"² вміщено окремий додаток, присвячений полякам на Україні². Вітаючи утвердження тенденції до об'єктивного і загалом правдивого висвітлення долі поляків в Україні, не можна не звернути увагу на окремі спроби ув'язати трагічні наслідки 30-х рр. не тільки з тоталітарним режимом в СРСР, але й з так званим українсько-польським протистоянням.

Перспективним напрямом є розпочате наукове співробітництво істориків України і Польщі, робота постійно діючої комісії істориків, видання спільного наукового щорічника "Польсько-українські студії: Україна - Польща. Історична спадщина і суспільна свідомість". В Україні дістала високу оцінку діяльність Української фундації Святого Володимира при Краківському університеті, очолюваної проф.В.Мокрим, її часопис "Між сусідами".

Отже, доля української полонії в 1917-1939 рр. вже дістала певне висвітлення здебільшого в історичній літературі. Назріла потреба її комплексного дослідження на рівні міждисциплінарних зв'язків історії та етнології, поглибленого вивчення етнодемографічних процесів, залучення нових джерел. На реалізацію цих завдань певною мірою націлена реферована дисертація.

Мета даного дослідження полягає в тому, щоб, спираючись на доробок попередників, нову джерельну базу, виявити провідні тенденції розселення, демографічного і суспільного розвитку української полонії в 1917-1939 рр., її господарської діяльності, духовного життя, проаналізувати наслідки експериментів тоталітарного режиму, сформулювати уроки і шляхи повнішого задоволення потреб поляків в Україні та українців у Польщі.

¹ - Див. Sarczyk W. Historia Ukrainy.- Wrocław.-1990; Lizak W. Rozstrzelana Polonia. Polacy w ZSRR.1917-1939.-Szczecin.-1990; Mniejszosci polskie i polonia w ZSRR.Pod.red.H.Kubiaka.- Wrocław- Warszawa -Kraków -1992; Sierocka K. Polonia radziecka. 1917-1939.-Warszawa.-1968; Jwanow M. Pierwszy narod ukarany. Polacy w Związku Radzieckim.1921-1939.-Warszawa.-Wrocław-1991; Kupzak J. Polacy na Ukrainie w latach 1921-1939.-Wrocław.-1994 та ін.

² - Див.:Olszanski T.A. Historia Ukrainy XX w.-Warszawa.-1994.-С.301-310.

У відповідності до цієї мети в дисертації поставлені такі дослідницькі завдання:

- з'ясувати історичні етапи і особливості формування та розселення української полонії, їх вплив на етнологічний розвиток у 1917-1939 рр.;

- виявити корінні зміни в статусі поляків у ході народно-демократичної революції 1917-20 рр., утворення Української Народної Республіки, проголошення УСРР, її включення до СРСР;

- проаналізувати радянську політику щодо польської меншини, її місце в здійсненні більшовицьких експериментів у політичній, економічній, соціальній та культурно-духовній сферах;

- дослідити основні внутрішні та міжнародні чинники еволюції національної політики ВКП(б)-КП(б)У: від спроб перетворити поляків у "червоних" до віднесення їх у число "шкідливих націй", застосування репресій, депортацій, голодомору;

- простежити наслідки соціалістичних перетворень для суспільного життя, господарської діяльності, побуту, духовного розвитку української полонії, її чисельності;

- вичлени з трагічно-драматичної долі поляків уроки, сформулювати пропозиції та рекомендації щодо повнішого захисту інтересів польського населення і розширення співробітництва України та Польщі.

Джерельна база дослідження охоплює всі види писемних історичних джерел, насамперед опубліковані збірники¹, що включають урядово-адміністративну, управлінську документацію, матеріали партійних та громадських установ, спеціальних органів по роботі серед національних меншин, включаючи Центральну комісію національних меншостей при ВУЦВК (ЦКНМ), Польбюро ЦК КП(б)У. Особливо цінним є збірник "Національні відносини в Україні у ХХ ст.", підготовлений Інститутом національних відносин і політології НАНУ.

¹ - Див.: Українська суспільно-політична думка в 20 ст. документи і матеріали у 3-х т.-Мюнхен.-1983; Голод 1932-33 рр. на Україні: очима істориків, мовою документів.-К.-1990; Колективізація і голод на Україні.1929-1933. Збірник документів і матеріалів.-К.-1992.-К.-1993; Голодомор на Житомирщині.1930-1934. Спогади і документи.-Житомир.-1993; Національні відносини в Україні у ХХ ст. Збірник документів і матеріалів.-К.-1994 та ін.

- У дисертації широко використано матеріали Центрального державного архіву вищих органів влади і управління (ЦДАВО) України, зокрема фондів раднаркому, наркоматів: внутрішніх справ, землеробства, освіти УСРР; ЦКНМ та ін. У Центральному державному архіві громадських об'єднань (ЦДАГО) України опрацьовано фонд Центрального Комітету КП(б)У, архівно-слідчі справи репресованих поляків, передані з архіву Служби Безпеки України (ф.263). До роботи залучено матеріали Державного архіву Житомирської області.

Різноманітну інформацію почерпнуто з центральної та місцевої преси, насамперед польськомовної, що частково збереглася у газетному фонді ЦНБ ім.В.Вернадського.

Методологічну основу дисертації склали як загальні науково-дослідницькі принципи: об'єктивність, історизм, всебічність, так і методи досліджень: історичний, логічний, порівняльний, метод хронології, специфічні методи етнології, зокрема спостереження і опису.

З міждисциплінарних методів використано картографічний та статистично-математичний для аналізу демографічних процесів.

Наукова новизна дисертації полягає в тому, що в ній на порубіжжі історії та етнології комплексно досліджено долю української полонії у 1917-1939 рр., збагачено знання про особливості формування польської меншини в Україні та їх вплив на подальший етногенезис, розвиток матеріальної і духовної культури. Проаналізовано кількісні та якісні зміни в складі польського населення, наслідки урбанізаційних процесів, насильницької колективізації, голодомору, масових репресій, переселень. Аргументується висновок про те, що заходи партійно-державних структур у 20-і роки щодо задоволення ряду потреб етнічних поляків були тактичним маневром схилити їх на бік радянської влади і використати як один із чинників експорту революції в Польщу. Доведена етнічна забарвленість репресивно-терористичних акцій, депортацій як помсти полякам за опір владі, як реакції сталінського керівництва на крах доктрини світової пролетарської революції. Віднесення поляків до "шкідницьких" націй інтерпретується як геноцид і злочин проти людства. Вперше залучено цілу низку нових джерел, у т.ч. архівних, введено їх у науковий обіг.

Практичне значення дисертації зумовлене тим, що в ній систематизовано значний фактичний матеріал з життя, побуту, господарської і культурної діяльності українських поляків, який

разом з обґрунтованими висновками може бути використаний при підготовці узагальнюючих праць з історії України, міжнародних відносин, у викладанні української історії, етнології, етнополітики та етнографії. Пропозиції та рекомендації щодо подальшої демократизації та оптимізації міжнародних відносин, удосконалення нормативно-правової бази для повнішого задоволення культурних, духовних і соціальних потреб української колонії могли б бути враховані Міністерством України у справах національностей, міграції та культів.

Апробація роботи пройшла у відділі національних меншин Інституту національних відносин і політології НАНУ, а її основні положення викладені у 8 публікаціях. Одержані результати доповідались на 6 міжнародних, всеукраїнських та регіональних наукових і науково-практичних конференціях.

Структура дослідження. Дисертація побудована за проблемно-хронологічним принципом і складається з вступу, 4 розділів, висновків, списку джерел та літератури, а також додатків, що включають 2 карти-схеми; список польських сілських рад, ряд таблиць про динаміку чисельності поляків, їх освітнього рівня тощо.

ЗМІСТ РОБОТИ

У Вступі аргументовано актуальність теми, визначено об'єкт і предмет дослідження, його хронологічні та географічні межі, показано стан наукової розробки проблеми, її джерельної бази, викладено мету, дослідницькі завдання і методологію дисертаційної роботи.

У першому розділі "Розселення, демографічні зміни та організація суспільного життя польської діаспори" досліджуються родовід, структура і чисельність поляків, конкретно-історичні та природньо-географічні чинники, що справили вплив на їх розселення і місце в поліетнічному просторі України. Переважну більшість польського населення на час утворення УНР склали не емігранти і переселенці, а корінні жителі, предки яких або жили на українсько-польському порубіжжі з найдавніших часів, або поселилися на Правобережжі в XVI - XVIII ст. Виняток склали поляки-біженці, що опинилися на теренах УНР в роки першої світової війни, особливо в Києві, де загальна чисельність поляків сягнула 42,8 тис. (9,5 % жителів міста). В 1918 р. на

Правобережжі проживало понад 680 тис. поляків¹. Деякий вплив польського населення на початку 20-х рр. був зумовлений відновленням незалежної Польщі, поширенням радянської влади на Україну, радянсько-польською війною 1920 р.

Значне місце в розділі займають демографічні зрушення в українській полонії, аналіз даних всесоюзних переписів населення 1926 та 1939 рр., з'ясування причин арешту відомостей перепису 1937 р., за якими проглядалося катастрофічне зменшення населення України, в т. ч. поляків, викликане голодомором, депортаціями, репресіями.

Складена автором карта-схема розселення поляків показує, що місця більш-менш компактного їх проживання тягнулися порівняно вузькою смугою від західних кордонів до Дніпра, займали не дуже сприятливі для землеробства природньо-кліматичні зони з піщано-підзолистими ґрунтами, бідними на гумус, з підвищеною вологістю, що й ставить під сумнів поширене в радянській історіографії твердження про "загарбницький" характер польської колонізації. Висвітлюються особливості польських общин в організації житла, побуту, в одязі, обрядності, харчуванні, показано специфіку Полісся та Поділля, Волині і Київщини. По мірі соціалістичних перетворень, урбанізаційних процесів, під впливом ідеологічних факторів побут поляків, особливо на селі, зазнав помітних перемін, витіснялись національні традиції, втрачалась самобутність, насаджувалась уніфікація.

Аналіз організації суспільного життя, на основі залучення нових джерел та їх критичного осмислення, дозволив аргументувати відмінну від традиційної точку зору на створення спеціальних органів у рамках державних та громадських структур по роботі серед поляків: Польбюро ЦК КП(б)У, польського відділу ЦКНМ, заснування польських сільрад та Мархлевського району. Їх створення не диктувалось об'єктивними потребами польського населення, переслідувало не стільки національні, скільки ідеологічні цілі. Конструювання "польської республіки рад", виховання "червоних" поляків мало за мету відкрити шлях для революційного наступу на Польщу. Штучний і кон'юктурний характер цих утворень невдовзі підтвердили самі власті, схваливши рішення про їх ліквідацію

як таких, що вичерпали або не виправдали себе.

"Поляки в контексті політичних і соціально-економічних експериментів" - така назва II розділу дисертації, в якому аналізуються особливості залучення польського населення до політичного та економічного життя в процесі утвердження радянської влади, тоталітарного режиму, здійснення форсованої індустріалізації країни, колективізації сільського господарства та інших експериментів. Монополія комуністичної партії на владу яскраво віддзеркалена в її національній політиці, яка підпорядковувалась доктрині світової революції. Ставка на поляків-комуністів, поляків-червоноармійців у радянсько-польській війні 1920 р., як силу для експорту радянської влади у Польщу, створення тимчасового ревкому на чолі з Ю. Мархлевським розглядається як реалізація цієї доктрини, а зрив планів призвів до звинувачення українських поляків у співробітництві з С.Петлюрою.

У розділі показано, що підписання Ризького договору (березень 1921 р.) внесло корективи у ставлення властей до польської меншини. Не відмовляючись від стратегічних цілей, більшовицьке керівництво вдалося до більш витонченої тактики, диференційованого, класового підходу. Змін включав репресивно-каральні заходи до національно свідомих верств, більшості польської інтелігенції, особливо духовенства, тобто до тих груп, що не прийняли радянську владу, чинили опір її експериментам, і залучення вихідців з робітництва, біднішого селянства до участі в діяльності ревкомів, комітетів незаможних селян, місцевих рад, органів державного управління, партійних структур. Політика "ксеренізації" ставила за мету "радянизувати" поляків, перетворити їх в опору влади і учасників будівництва соціалізму. Посиленню довіря до режиму мало сприяти висунення комуністів польської національності на керівні посади, обрання, зокрема, С.В.Косіора генеральним секретарем ЦК КП(б)У, призначення В.А.Балицького головою ДПУ, наркомом внутрішніх справ, затвердження С.Ф.Реденса керівником ДПУ та ін. Архівні документи засвідчують збільшення частки поляків у складі партії, комсомолу, проф-спілок, їх керівних органів, серед депутатів місцевих рад. Якщо у 1922 р. в КП(б)У налічувався 1241 поляк, то їх число зросло до 3042 чол. в 1927 р.¹ Серед членів профспілок у 1926 році

¹ Див. Всероссийская перепись членов РКП(б).1922.-М.-С.34; Национальная политика ВКП(б) в цифрах. -М.-1930.-С.138.

поляки становили 19 тис.чол., а на 1929 р. - понад 30 тис.чол. Починаючи з виборів 1925-1926 рр. кількість поляків у складі сільських і міських рад, районих і окружних з'їздів і виконкомів збільшується до їх частки в населенні України (в межах 1,6%).

На багатому фактичному матеріалі аналізуються корінні зміни у господарському житті української полонії: здійснення земельної реформи, розвиток одноосібних селянських господарств у період нової економічної політики, їх ліквідація в ході насильницької колективізації. Прагнення поляків зберегти національні риси і традиції господарського життя наштовхувалися на політику одержавлення та шаблонізації економіки, нещадну боротьбу з так званою приватновласницькою психологією, яка в польському середовищі мала сталі та глибокі корені. Конфіскаційний принцип хлібозаготівель, непомірні податки, позики, форсована індустріалізація та колективізація вели до зниження життєвого рівня, спричинили перекачування сільського населення в промисловість, породили систему організованого набору на спорудження шахт, електростанцій, металургійних та машинобудівних заводів. Число робітників-поляків по всьому господарському комплексу України збільшилося з 31 тис. у 1926 р. до 58.2 тис. у 1931 р., в т.ч. в промисловості та будівництві з 14.3 тис. до 31.5 тис. Суперечливий характер політичних та соціально-економічних процесів 20-30-х рр. породив роздвоєність у ставленні поляків до радянської влади, частина яких повірила їй, інша, будучи введена в оману, виконувала свій громадянський обов'язок, чесною працею закладала економічний фундамент тоталітарного режиму, інша частина чинила опір системі і першою стала її жертвою.

У третьому розділі - "Реформування культурно-духовного життя польської етнічної групи" - простежуються тенденції партійно-державної політики у сфері освіти, культури, науки і духовності, її специфіка та наслідки для польського населення. Реконструкція на основі різноманітних джерел культурно-духовних процесів дозволила висунути деякі нові концептуальні підходи до їх розуміння та оцінок порівняно з традиційною для радянської історіографії точкою зору. "Культурна революція"

¹ - Див.: Народне господарство УСРР (Статистичний довідник).-К.-1935.-С.386.

мала своїм завданням нищення старої культури, духовних цінностей та їх насильницьку заміну новою, пролетарською культурою. В дисертації обстоюється погляд на події 20-х рр. як продовження курсу УНР на реформування національно-культурного життя, що проходило в руслі політики "коренізації", розширення мережі польських шкіл, формування національної інтелігенції.

Наголошуючи на соціокультурній спадщині українських поляків від російського самодержавства, в розділі показано їх природний потяг до освіти і культури, досить високий рівень національної та релігійної свідомості. Задекларована радянською владою культурна політика на перших порах мала ліберальний, хоч і суперечливий характер, з ідеологічною зафарбованістю. З одного боку, здійснювалась загальна обов'язкова освіта, створювалась мережа хат-читалень, клубів, бібліотек, налагоджувалось видання польською мовою газет, журналів, книг, а з другого боку, встановлювався жорсткий контроль за змістом, ідейною спрямованістю культурно-освітнього життя. Недивлячись на суперечливий характер політики властей, у 20-і - на початку 30-х рр. у польському середовищі пройшли помітні позитивні зміни, зокрема зріс культурно-освітній рівень, успішно ліквідувалась неписьменність, збільшилась кількість польських шкіл, 96.9% дітей поляків в 1931 р. були охоплені школою¹.

Важливими осередками польської освіти і культури стали: Польський інститут суспільного виховання в Києві, Інститут польської пролетарської культури, Центральна державна польська бібліотека, видавництво "Трибуна", Польський драматичний театр.

Революційні переміни у духовно-культурній сфері спричинили закриття і руйнування римо-католицьких монастирів та костьолів, арешти духовенства, войовничу атеїстичну пропаганду, фізичне нищення національно свідомої інтелігенції. Починаючи з 1933 р. докорінно змінюється національна політика більшовиків, згортається "українізація", ліквідуються польські культурно-освітні заклади. Це оцінюється в дисертації як еволюція міжнародної та внутрішньої політики СРСР, перехід від реформ і лібералізму на відтинку національних культур за умов НЕПу до утвердження принципів тоталітаризму. Ріст національної свідомості та інтелектуального

рівня, розширення сфери вживання польської мови були розцінені режимом як буржуазно-націоналістичні прояви і основна маса прихильників культурно-національного відродження поляків у період великого терору поплавилися життям.

Четвертий розділ - "Репресивно-каральні акції тоталітарного режиму проти українських поляків" - присвячений трагічно-драматичним аспектам долі етнічних поляків, аналізу причин репресій, масштабів втрат польської людності. На відміну від праць попередників, які здебільшого висвітлювали репресивні антипольські акції 30-х рр., у розділі досліджуються також процеси 20-х рр., коли була започаткована карально-насильницька політика.

Теоретичним обґрунтуванням червоного терору, застосування силових методів послужили абсолютизація марксистської концепції класової боротьби, сталінська теза про її загострення в умовах будівництва соціалізму. Збройне придушення національно-визвольних змагань 1917-1920 рр., повалення УНР, ескалація громадянської війни і проголошення радянської влади на Україні супроводжувалися насиллям, масовими арештами та розстрілами, які торкнулися не лише корінної нації, але й інших етносів, включаючи поляків. За зразком РСФРР в УСРР були сформовані надзвичайні, неконституційні репресивно-каральні органи: всеукраїнська надзвичайна комісія, державне політичне управління, наркомат внутрішніх справ, що діяли під безпосереднім керівництвом РКП(б)-КП(б)У, а в 30-х рр. стежили і за діяльністю партійних осередків. До проведення репресивних акцій прямо чи опосередковано залучалися самі поляки, працівники польських інституцій ВУЦВК, НКВС, НКО, ЦК КП(б)У. В розділі є посилання на секретний циркуляр Польбюро за №14 від 3 січня 1921 року, яким зобов'язувалися повітові та губернські секції збирати матеріали про будь-які прояви "контрреволюційних елементів на місцях"¹. У руслі акцій насилля і репресій розглядаються такі заходи як конфіскація та націоналізація майна, реквізиція хліба, вилучення коштовностей костюлів, система заложенництва і загороджувальних загонів, заслання в табори примусових робіт, арешти, депортації, що залишили глибокі рубці на тілі полонії. Етнічна спрямованість репресивних акцій значною мірою

¹ ЦДАГО України.-Ф.1,оп.20,спр.1542,арк.2.

підігривалась радянсько-польськими стосунками з часу війни 1920 р., а також оцінками ситуації в самій Польщі. Першими жертвами стали поляки, що запідозрювались у повстанському русі, у поході військ Ю.Пілсудського на Київ, у співробітництві із "білополяками". Тавро "білополяк" надовго стало приводом для недовіря, переслідувань, ув'язнень і розстрілів.

Залучені джерела, насамперед архівні, дозволили аргументувати висновок про те, що репресивно-каральні кампанії, які ініціювались центром і через вертикаль партійно-державних структур здійснювались і на Україні, відбиваючись на долі поляків. Йдеться про процес над польським духовенством, про "шахтинську справу" і звинувачення сотень поляків у шкідництві та шпигунстві на користь іноземних розвідок, виселення і конфіскацію майна дідичів, масову кампанію проти "куркульсько-шкідницьких елементів" у період колективізації. Значна увага в розділі приділена каральним акціям у зв'язку з "Польською військовою організацією" (ПОВ), які з невеликими паузами тривали з 1920 до 1939 року. За причетність до неї було репресовано С.В.Косіора, В.А.Балицького, Т.В.Домбаля, Б.В.Скарбека, В.В.Бандурського та ін. діячів польського походження.

Серед карально-репресивних акцій, що значною мірою торкнулися поляків, у дисертації на одне з чільних місць поставлено голодомор 1932-1933 рр. Залучені нові джерела дозволили показати, що голод у багатьох польських селах почався ще з кінця 1931 р. і тривав до 1934 р., супроводжувався жахливими випадками людоїдства. За авторськими розрахунками, голод забрав життя не менше 80 тис. поляків України. Масштабних втрат зазнала українська колонія внаслідок політики переселень і депортацій в райони Сибіру, Казахстану, Середньої Азії, яка з 1934 р. набула планового характеру. Відірвані від національних і родинних цінностей, шкіл, костьолів, цвинтарів, поляки розсіювались на чужині невеликими групами серед інших національностей і були приречені на етнічне, фізичне винищення, насильницьку асиміляцію.

Дисертація є першим дослідженням, в якому проаналізовано понад 100 судово-слідчих справ поляків, репресованих у період великого терору 1937-1939 рр., що зберігаються в 263 фонді ЦДАГО України. Це дозволило висловити деякі нові підходи до оцінки не тільки масштабів, але

й мотивів репресивно-каральних акцій. Погоджуючись з думкою попередників про те, що більшість справ фабрикувались спецслужбами, автор схильний вважати, що арештовувались і карались не випадкові, а ті особи польської національності, які чинили активний чи пасивний опір тоталітарній системі, критикували її, виявляли симпатії до Польщі, національну та релігійну свідомість, польський патріотизм. Віднесення поляків до "шкідницьких" націй було виявом геноциду властей і спричинило тільки в період 1936-1938 рр. не менше 50 тис. жертв, що засвідчувало остаточне запанування в СРСР антигуманного режиму.

У заключній частині дисертації викладено узагальнюючі висновки, уроки, ряд підсумкових положень, які виносяться на захист, а також пропозиції і рекомендації.

Утворення в 1917 р. Української Народної Неспубліки, проголошення її незалежності в січні 1918 р., з одного боку, і утворення Польської Народної Республіки в листопаді 1918 р., з другого боку, відкривали шанс до порозуміння та співпраці обох країн, а значить і для задоволення національно-культурних потреб поляків та українців, що опинились у складі цих держав. Політика радянської влади щодо польського населення на перших порах за зовнішніми ознаками нагадувала лінію Центральної Ради, зафіксовану в Законі УНР про національно-персональну автономію. Декларація прав народів Росії, Конституція УСРР 1919 р. лише декларували рівні права і свободи усім націям і народностям. Політика "коренізації" об'єктивно сприяла росту національної свідомості поляків, їх консолідації, але була використана як ідеологічний інструмент.

Національна програма більшовиків вступила в пряму суперечність з встановленням тоталітарної політичної системи, яка спиралася на каральні-репресивні органи, зводила нанівець права союзних республік, їх етносів. Утворені спеціальні органи, зокрема Польське бюро ЦК КП(б)У, польський відділ ЦКНМ при ВУЦВК, польське бюро Ради нацменшостей наркомату освіти, їх структури на місцях проводили роботу по задоволенню культурно-національних і соціальних потреб поляків, були відкриті польські школи, видавались польською мовою газети, журнали, книги, розгорнулася цільова підготовка національних кадрів, але діяльність установ культури і освіти грубо адмініструвалась, з шкіл виганялись старі вчителі, з програм і підручників вилучались твори польської класики, закривались костьоли, арештовувались ксьондзи і діячі

національної інтелігенції, загальнодержавного характеру набула антипольська пропаганда.

- Проаналізовані документи партійно-державних органів, статистично-демографічні матеріали дозволяють стверджувати, що створення польських сілрад, кількість яких зросла з 15 в 1925 р. до 170 в 1934 р., як і польського Мархлевського району, не було продиктоване потребами самих поляків, а носило штучний характер і переслідувало політичні цілі, відкривало додаткові можливості до "радянзації" поляків, ідеологізації їх життя, "виявлення", викриття і знешкодження" "класових ворогів", "шкідників", "шпигунів". Коли плани "радянзації" поляків провалилися, що переконливо засвідчив їх опір колективізації, політика "коренізації" була оголошена вичерпаною, а створення національних шкіл, адміністративних одиниць - помилковим.

- Польська етнічна група одною з перших була віднесена до "шкідницьких націй" і дорогою ціною заплатила за бажання зберегти свою мову, віру, культуру, самобутність. У період голодомору, виселень, депортацій, масових репресій і великого терору польська людність зазнала катастрофічних втрат. За період з 1926 по 1939 р. за розрахунками автора чисельність поляків в УРСР зменшилася на 200 тис. чол.

Які ж уроки можна вивести із суперечливої долі української поліції в період 1917-1939 рр?

а) Проблеми національних меншин, у т.ч. поляків, можуть нормально розв'язуватись лише в демократичному суспільстві за умов юридичних гарантій їх прав і свобод, державного захисту інтересів усіх етносів і всемірного сприяння розвитку їх мов, культур, традицій, релігій, виховання культури міжнаціональних відносин.

б) Тільки правова держава може бути гарантом прав і свобод національних меншин, забезпечуючи їм на основі спеціальних законодавчих актів права на культурно-національну автономію, участь у державному і громадському житті, оптимізацію та деідеологізацію міжнаціональних відносин.

в) Важливим чинником створення сприятливих умов для розвитку національних меншин є встановлення атмосфери довіря і співробітництва з державами - їх історичними батьківщинами. Водночас внутрішній клімат, увага і захист інтересів меншин у свою чергу благотворно впливають на міждержавні відносини.

г) Уникнення кризових явищ і міжнаціональних конфліктів потребує рішучого розриву із згубними залишками вульгарного

інтернаціоналізму, заборони нацистської, фашистської і великодержавницької пропаганди, недопущення реанімації ідеології "старшого брата".

д) Державна політика, забезпечуючи рівне ставлення до всіх національностей, може бути ефективною лише в тому разі, коли вона не нівелює національні відмінності, а враховує їх, зважає на історичні, психологічні, культурні, релігійні та ін. особливості кожного з етносів.

З урахуванням історичного досвіду (позитивного і негативного) та уроків минулого висловлено ряд пропозицій, рекомендацій і побажань.

У подальшій розробці теми пропонується, по-перше, підготувати на основі міждисциплінарного вивчення зусиллями українських і польських істориків, етнологів, етнографів, політологів, демографів, культурологів узагальнююче дослідження української полонії з найдавніших часів до наших днів. По-друге, враховуючи, що джерельна база з історії та етнології українських поляків розпорошена в різних державних і відомчих архівах, у фондах музеїв, бібліотеках, значна частина документів і матеріалів знаходиться за межами України, було б корисним підготувати і видати збірник "Українська полонія в документах, матеріалах, спогадах". Слід повніше висвітлювати питання етногенезу народів України, їх історію та етнологію в навчальних курсах, в експозиціях музеїв, особливо в поліетнічних регіонах.

З метою подальшого вдосконалення правової бази регулювання міжнаціональних відносин в Україні пропонується уточнити окремі положення Закону "Про національні меншини в Україні", зокрема Статтю 3. З її правового поля випадають малочисельні корінні народи, статус яких потребує законодавчого закріплення. Необхідно усунути ряд колізій, розбіжностей, що мають місце між цим законом та законами про мови, про об'єднання громадян, основами законодавства про освіту та ін., привести національне законодавство у повну відповідність до міжнародних норм, до Європейської рамочної угоди про захист національних меншин.

Для більшої дієвості закону про національні меншини необхідно опрацювати механізм реалізації його норм, відповідні нормативні акти виконавчих органів влади, зокрема, положення про Раду представників громадських об'єднань національних меншин при Міністерстві у справах національностей, міграції та культів. Ідеться також про створення при Постійній комісії Верховної Ради консультативної групи з представників усіх

національних меншин, про відновлення діяльності комісії у справах національних меншин у складі Консультативної комісії при Президентах України та Республіки Польща, про заснування спільного часопису національних меншин, спеціальних теле- і радіоредакцій.

На думку автора, невиправданим є нестабільність статусу Міністерства у справах національностей, міграції та культур, сама назва якого вже декілька разів змінювалась, зволікання з схваленням комплексної програми реалізації Концепції державної політики у сфері міжнаціональних відносин. Висловлюється ідея заснування на базі Національного університету ім. Тараса Шевченка Інституту народознавства як осередку підготовки кадрів для національних меншин і малочисельних корінних народів.

Основні положення дисертації викладені в таких публікаціях:

1. Калакура О.Я. Культурне життя польської діаспори в Україні в 20-30-х роках // Функціонування української культури та мови в умовах регіонів України з багатонаціональним складом населення.-Одеса.-1993.-С.34-37.

2. Єременко Т., Чирко Б., Калакура О. Поляки в Україні // Віче. - 1993.-№2.-С.119-130.

3. Калакура О.Я. Польська діаспора в Україні: основні етапи розвитку // Міжнародні відносини на півдні України: історія і сучасність.-Запоріжжя.-1993.-ч.1.-С.65-67.

4. Гусев В.І., Калакура О.Я. Національні меншини в контексті соборності України / 1917-1921 рр./ // Проблеми соборності України в ХХ столітті.-К.-1994.-С.76-82.

5. Калакура О.Я. Політика "радянизації" українських поляків в 20-30-і рр.//Українська нація і етнічні меншини: перспективи інтеграції в громадянське суспільство та майбутнє Східної Європи.-К.-1994.-С.32-35.

6. Калакура О., Белашова К. Пішаки у політичній грі. До питання національно-територіального районування України в 20-30-х роках // Відродження.-1994.-№7.-С.72-74.

7. Калакура О.Я. Польські адміністративні структури в Україні 20-30-х років // Історія українського народу.-К.-1994.-С.65-66.

8. Калакура О.Я. Польський національний район в Україні: уроки піднесення та падіння // Регіональна політика України: концептуальні засади, історія, перспективи.-К.-1995.-С.295-298.

Калакура О.Я. УКРАИНСКАЯ ПОЛОНИЯ В 1917-1939 ГОДАХ.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата исторических наук по специальности 07.00.05 - Этнология, Институт национальных отношений и политологии Национальной академии наук Украины. Киев. 1995.

Защищается диссертация, в которой на основе многообразных, в значительной мере новых, источников исследованы и комплексно освещены узловые историко-этнологические проблемы судьбы поляков Украины. Проанализированы изменения в расселении, демографии, образовании, быту. Вскрыты противоречивые тенденции общественной, хозяйственной, политической, культурно-духовной жизни. Показаны катастрофические последствия сталинских экспериментов, отнесения поляков к "вредительским нациям", депортаций и репрессий. Обоснован вывод о том, что лишь демократическое правовое государство способно создать благоприятные условия для удовлетворения культурно-национальных потребностей всех граждан, обеспечить их равенство. Высказан ряд предложений, направленных на совершенствование нормативно-правовой базы национальных меньшинств, углубление украинско-польского сотрудничества.

KALAKURA O. THE UKRAINIAN POLONIYA IN 1917-1939 YEARS.

Thesis to obtain the degree of candidate of science in History on speciality - 07.00.05 - ethnology, the Institute of national relations and politology of Ukraine National academy of sciences. Kiev. 1995.

It is defended the thesis, in which on the base of variose, to a considerable extend new sources the main historic and ethnologic problems of the Poles destiny in Ukraine are investigated and exposed in complex. The changes in settling, demography, education and way of life were analysed. The contradictory tendencies of social, economic, political and cultural life are discovered. The catastrophic consequences of Stalin experiment, the attitude to the Poles as to the "nation of wreckers", deportation and repressions are displayed. The author bases the the conclusion that only democratic and lawful state is able to create favourable conditions to satisfy the cultural and national inquirements of all citizens and to guarantee their equal rights. There is a row of suggestions to perfect the legal base of the national minority and to extend the Ukraine - Poland cooperation.

Ключові слова: українська полонія, поляки, меншина, етнологія, традиції, репресії, українсько-польські відносини.

О.Я. Калакура

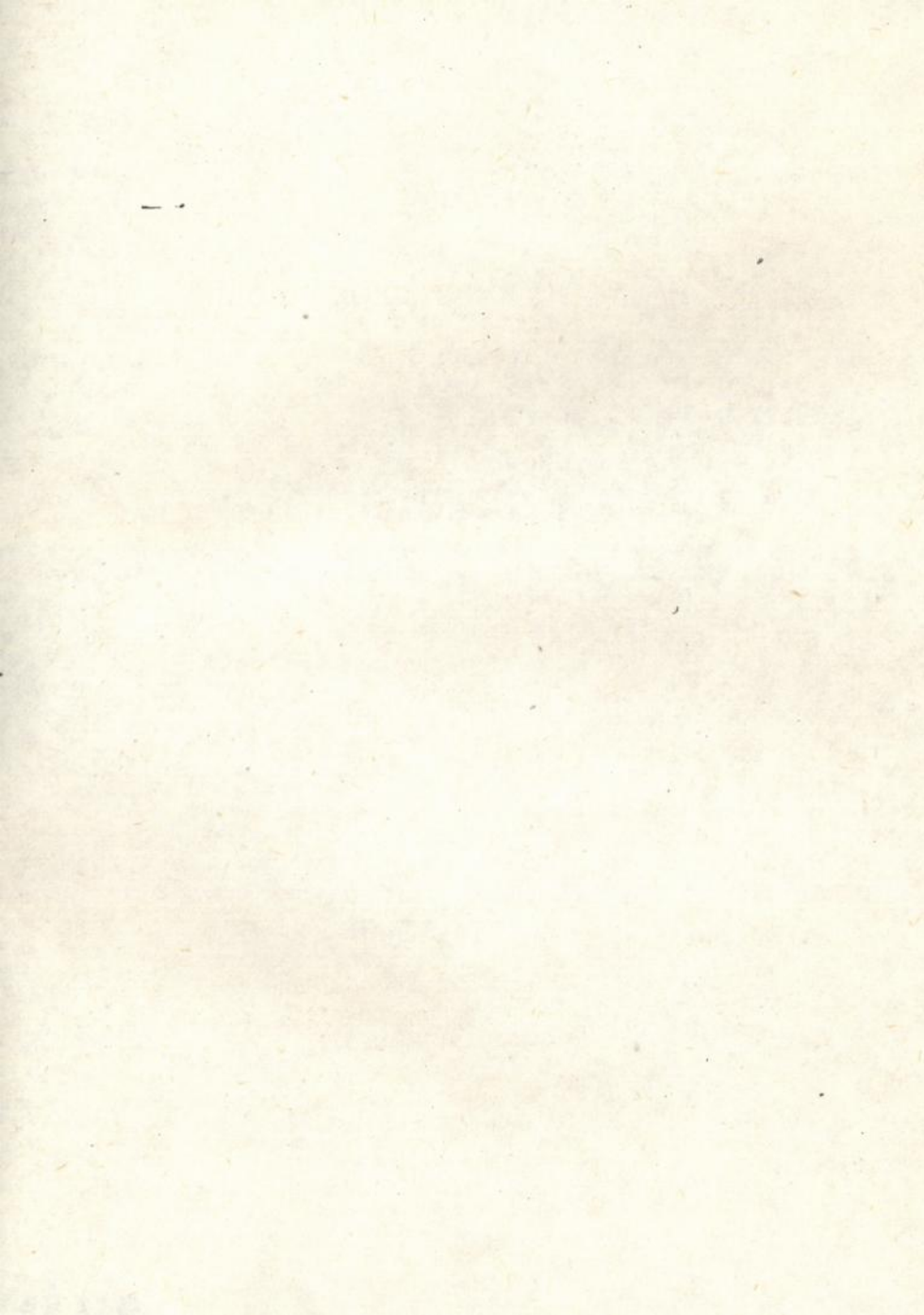
КАЛАКУРА ОЛЕГ ЯРОСЛАВОВИЧ

УКРАЇНЬСЬКА ПОЛОНІЯ В 1917-1939 РОКАХ

Підп. до друку 21.11.95. Формат 60x84/16. Папір друк. Офс. друк.
Ум. друк. арк. 1,05. Ум. фарбо-відб. 1,17. Обл.-вид. арк. 1,00.
Тираж 100 пр. Зам. 329.

РВВ КДТЕУ Дільниця оперативного друку
253156, Київ-156, вул. Кіото, 19

КАЛАКУРА ОЛЕГ ЯРОСЛАВОВИЧ

УКРАЇНСЬКА КОЛОНИЯ В 1917-1918 РОКАХ

Ціна до друку 21,11 коп. Формат 24,5х32 см. Папір друку. Об'єм друку
Ум. друк. арк. 1,05. Ум. фарбо-літ. 1,17. Обл.-квіт. арк. 1,00.
Тираж 100 пр. Зам. 329

ВІСЬ К. ДІВ'ЯК Державне видавничо-друкарське підприємство
253156 Київ-126, вул. Могильна, 19

AB 33.530